

Pešta, Pavel

Z korespondence Jana Herbena

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1957, vol. 6, iss. D4, pp. [124]-134

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/108551>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

PAVEL PEŠTA

Z KORESPONDENCE JANA HERBENA

Ve Státním archivu v Brně je uloženo několik desítek dopisů Jana Herbena, především z let osmdesátých a devadesátých. Jsou psány různým brněnským pracovníkům. Chceme upozornit na listy třem adresátům: Marii Mikšíčkové-Hrubé, Františku Vymazalovi a Františku Bartošovi.¹

I.

K pozůstalosti Veroniky Mikšíčkové, roz. Vrhíkové (sign. G 56), je připojena korespondence její dcery Marie, provdané Hrubé. V ní je též uloženo 14 dopisů a 2 korespondenční listky Jana Herbena z let 1886—1895.

Marie Mikšíčková-Hrubá, dcera známých moravských pracovníků Matěje a Veroniky Mikšíčkových, pokoušela se již od mládí o literární tvorbu. Proto se na ni r. 1876, kdy studovala na brněnském ústavě pro vzdělání učitelek, obrátil (bez úspěchu) Leander Čech, aby přispěla do chystaného almanachu moravské omladiny Zora. Kromě pokusů o původní tvorbu věnovala se Marie Mikšíčková-Hrubá především překládání z franštiny a přispívala pod pseudonymem Marie Kaminská do řady časopisů a novin. V pozdějších letech se zabývala spiritismem a okultismem; psala o těchto otázkách brožury a články. Mikšíčková-Hrubá upadla záhy do velké bída (ohlas toho nacházíme i v Herbenových dopisech), sháněla podpory (od Svatoboru, od Vesny a j.) a pomáhala si také tím, že vyprodávala svou knihovnu (francouzské a ruské knihy), prodávala do zemského archivu v Brně dopisy, které jí psali různí spisovatelé a kulturní pracovníci, atd. Zemřela tragicky ve svém bytě v srpnu 1935.

Za cenné informace o Marii Mikšíčkové-Hrubé děkuji paní Marii Trkanové a panu Hynku Veselému z Brna.

Roku 1886 se Marie Mikšíčková-Hrubá obrátila na Jana Herbena a nabízela mu svoji spolupráci. Šlo jí však především o to, aby jí Herben pomohl otevřít přístup do pražských novin a časopisů. Herben Mikšíčkové odpověděl:

*Král. Vinohrady, Tylovo nám. č. 15.
Dne 18. květ. 86.*

Velectěná slečno!

Nemohu Vám ani dosti říci, jak jsem byl překvapen listem od Vás — neznámé; a nemohu Vám ani dosti poděkovati za příznivé posuzování svých literárních začátků. Těší-to velice naléztí ohlas a udeřiti na strunu jiných srdcí.

¹ Děkuji pracovníkům Státního archivu v Brně za ochotu, s níž mi vyšli vstříc při mé práci. Správě archivu děkuji za laskavé svolení k otisknutí dopisů.

Shodli bychom se, velectěná, tuším velmi snadno. Jmenovitě v náhledech o Nerudovi. Děkuji za některé pokyny.

Avšak ku praktické stránce hledě, co Vám mohu odpověděti? Nejsem feuilletonistou ani Nár. listův ani listu jiného; prostý jen přispěvatel. Ba poslední dobou vůbec jsem i z Nár. listů vystoupil.¹ Ačkoliv tedy jakékoliv duševní Vaše spolupracovníctví bylo by mi vítáno, musím se ho zřikati a těšiti se nějaké neznámé náhodě v budoucnosti, která nás užejí sblíží.

Jen ještě jednou upřímně Vám děkovati mohu za pozornost a vzácný souhlas. Bude mi pobídkou i dále hledati tak přístupné duše. Avšak, prosím Vás, velectěná neznámá, nač haliti se před počestným mužem v tajemství?

Se srdečným pozdravem

Jan Herben.

¹ z Nár. listů vystoupil — Herben byl od srpna 1885 do dubna 1886 členem redakce pro zprávy z Moravy; musel z Národních listů odejít hlavně pro neshody s Juliem Grégrem v otázce Rukopisů.

Z dalšího dopisu od Mikšíčkové Herben poznal, že ji zná od vidění ze svých studentských let v Brně.

Mezi Herbenem a Mikšíčkovou se pak rozvinula poměrně čilá korespondence. Herben ji informoval o pražských časopisech a jejich redaktorech, na něž by se mohla obrátit se svými pracemi (šlo hlavně o překlady z franštiny). Psal jí o literárních poměrech v Praze, o své práci a dával jí rady, jak si má počínat při stycích s redakcemi časopisů. Mikšíčková se také radila s Herbenem, které práce českých spisovatelů by byly vhodné k překladu do franštiny; Herben jí doporučoval Nerudovy Malostranské povídky, prózy Svatopluka Čecha, Františka Procházky (pseud. Franta Župan), Jana Dunovského, Ignáta Herrmanna a Matěje Anastasie Šimáčka. V dopisech Herbenových najdeme zajímavé zprávy a postřehy o soudobých spisovatelích, hercích a jiných kulturních pracovnících, na př. o vydavateli Ruchu Aloisi Wiesnerovi, o Ignátu Herrmannovi, Jaroslavu Vrchlickém, malíři Jaroslavu Věšínovi a j. Mikšíčková opět informovala Herbena o brněnském životě.

Z Herbenových dopisů je nejzajímavější list, v němž vyjadřuje s polemickou vervou svůj názor na některé osoby a otázky, o nichž mu psala Mikšíčková. Projevují se v něm typické Herbenovy vlastnosti. Nekompromisně hájí stanovisko, které považuje za jediné správné, zároveň však někdy upadá do přílišné jednostrannosti.

24/11 86

Velectěná paní!

Tři tvrdé ofísky dala jste mi rozlousknouti. Zhouška vůči dámě tenkrát je nejtěžší, když ani v jednom případě nemůžeme jí prisvědčiti. V tom postavení jsem já.

Předně odbudu maličkost. Proč Vás zarazila obrana Dudíka?¹ Vidíte, mně Dudík jest osobou skoro sympatickou. Neznám historika-kněze, který by se tak byl povzněl k objektivnosti, že velmi často někdo by v pisateli kněze nehledal. Mimo to Dudík poctivě zkoumal a jako věda shleďával. Na tom, co sebral, budou stavěti jiní, kdyby na př. s jeho stavbou nebyli spokojeni. Dudík v práci sestaral. Má právo takový bezedný blb, jako je Bačkovský,² zahrávat si na soudce vůči němu? Blb, který nikdy knihy Dudíkovy jistě v ruce neměl? Srovnejte naopak s Dudíkem vyhlášené vlastence, na př. Brandla.³ Není benediktin, ale papežštější je, než každý brněnský kanovník. On o Husovi smýšlí hůř nežli P. Matěj Procházka.⁴ A co dělá všemohoucí ten pán, jemuž svěřeny poklady zem. archivu? Nic. Piše do „Obzoru“⁵ plané, rhetorické zpomínky. A jsou lidé, kteří chtějí odpřisáhnouti, že v brněn. archivu leží poklady české nevydané, o nichž Brandl ani neví.⁶ A když co udělá Brandl, zač to stojí? Za nic. Jeho Knihy pühonné, jeho Listy a spisy Žerotínovy,⁷ jež vydal, musejí se vydati po druhé spolehli v ě, má-li jich kdo k vědecké práci užiti. On je dal nějakým studentům opisovati a textu ani nepřehlédl. A to vycházelo p o m o c i zemského výboru. Hned zitra se to může všechno

spáliti. Vezmeme další práce Brandlovy: Zůstane z nich 10 zrněk z milionu plev. Ale národ, ten národ ochovaným historií a ještě něčím — Brandla velebí, o Dudíkovi neví.

My jsme vyrůstali v předsudcích. Ale jakmile jsem sám začal vědecky pracovat, spadly mi šupiny s očí. Viděl jsem, kdo je Dudík a kdo Brandl.

Než to není pro mne dávná oříšek. Oříškem je otázka kultury byzantské a germánské, o které jste se Vy, velectěná paní, rozhovořila. Historické stanovisko k našemu starověku jen to je pravé: Nevíme o starověku svém nic, ale něco přece tušíme. Chceme-li budovat dál, hledme se zmocnití zrnka za zrnkem, neboť jakmile místo přísného bádání stvoříme si ve své fantasi báje a báchorky, bude nám hůf, nežli když jsme nic nevěděli. Toto stanovisko měli by mítí na mysli zejména „moravští“ historikové jako prof. kreslení Křich.⁸ O kultuře byzantské víme jen tolik, že Cyril a Metoděj přinesli nám víru v 9. století. V 10. století však máme prvního biskupa pražského Němce, při jeho dosazení u sv. Vítu zpívalo se lat. a německy. Vy pravíte „slabší, tlumený proud byl byzantský, mluvil lidu k srdci a od srdce“. Doklad na to máte jen slovanský klášter na Sázavě. Může se to nazvat proudem? Hus a Jeronym mají vzdělání latinské, Hus opisoval Viklefa. Proč by byl oposici proti Římu čerpal z Anglie, kdyby v ní a na ni byl vyrostl v Čechách? Bádání se musí. Ale nesmí se zpřed budovatí theorie o dvoji kultuře u nás. Vždyť my nemáme ani tušení, jak vypadal jazyk Cyrila a Metoděje. Nemáme slovíčka z té doby zachovaného. Proto se musí pracovat opatrně a střídavě. Já myslím, že právě náhlé zaniknutí tohoto světlého paprsku slovanského a silný tlak německví je klíčem k mizerné, nečeské a neslovanské vládě Přemyslovců. Kdyby lid a zemanstvo, t. j. nižší šlechta, která vždy bývala nejnárodnější, za Václava IV., za Jiřího z Poděbrad i za Ferd. I. byli bývali proniknutí duchem slovanským, nebyla by germanisace u nás tak řádila. Ale toho nebylo. Národní vědomí jen v těch dvou vrstvách doutnající nemělo odnikud posily: ani z církve (slovanské), ani z politiky sousedů Poláků. Byli jsme od východu odseknutí. Co se pálení knih od Koňasa⁹ a jiných jezovitů týká, i v tom je mnoho báchorek.

Jiná otázka: proč má být proud byzantský, vlastně církev pravoslavná lepší než římská? Vždyť se neliší od římské leč dvěma dogmaty. Činí dvě dogmata víru horší nebo lepší? A nota bene byzantinismus za celý střední a nový věk nezplodil nic, je vůbec kulturně neplodný. Teprve v našem století dal základ silné mravní literatuře ruské, nic víc.

Rovněž tak nelze přistoupení na stanovisko Vaše (resp. bratra Američana) vůči falešným Rukopisům. Rukopisy psal Hanka et comp. podle svých názorů, jaké měli o staré češtině. Nynější výsledky o staré češtině ukazují, že Dobrovského i Hankova mluvnice jsou špatny. Rukopisy jsou psány dle těchto mluvnic, t. j. svědčí o tom, jak mylně 1817 hledělo se na starý jazyk český. Rukopisy jsou falsifikátem asi takovým, jako kdyby se našla listina ze 14. století, v níž někdo prodává sousedovi svůj renaissanční dům, na něm má hromosvod, uvnitř zařízení elektrického světla atd. Každý ví, že ve 14. st. o těch věcech nevěděli, ergo listina je falšována. A zrovna takové „hromosvody“, „elektrické světlo“ jsou v Rukopisech, které chtějí býtí ze 14. století. A jsou-li Rukopisy falsum, je všeliké přednášení jich a dovolávání nemravné. Z podvodu vykvete jen zase podvod, i kdyby se jim chtělo docílití dobrého účelu. A kdyby mi dal dnes někdo na rozhodnutí, že našemu národu dá samosprávu, krále, jazyk český rozšíří od Sumavy po Tatry ve všech úřadech, uznám-li Rukopisy za pravé, zamítnu zisk, neboť lež je lež a co se na lži staví, musí vzítí za své a v budoucnosti ponese otravné ovoce. Na této lži rukopisané (ovšem snad nevěda) zpracoval Palacký I. díl svých Dějin, Safařík Starožitnosti část atd., atd. To se musí nyní všechno vyhodit.

Třetí oříšek: Klácel¹⁰ Já Klácelovi opravdu nerozumím a lhal bych, kdybych se chtěl dělati tak chytrým, jako bych na př. brožuře „Svoboda a nemýšlenství“¹¹ rozuměl. Bud je to filosofie mně tak nedostupná, že nemám pro ni talentu, nebo je to švadrnění a povídání páté přes deváté, jak se mně podobá. Dělá to na mne dojem aforistického, nelogického, krasořečnického filosofování, kteréž věci jednoduché tak zahaluje, že pro samá slova nevidětí z nich všední pravdu, že 2×2=4. Nemohu si pomoci.

Poroučejte se přesto v přízeň Vaši, velectěná paní, znamenám se v hluboké účtě

Dr Herben.

¹ obrana Dudíka — Beda Dudík (1815—1890), rajhradský benediktin a historiograf moravský; napsal kromě řady jiných historických spisů dvanáctisvazkovou Mährens allgemeine Geschichte (1859—1888); byl mu vytykán nedostatek vlasteneckého nadšení m. j. též proto, že psal své spisy německy. Herben hájil Dudíka i veřejně (srov. Čas. I, 1887, str. 303, IV, 1890, str. 59).

² Bačkovský — František Bačkovský (1854—1908), spisovatel a nakladatel.

³ *Brandla* — Vincenc Brandl (1834—1901), historik, zemský archivář moravský, vydavatel historických pramenů.

⁴ *P. Matěj Procházka* (1811—1889), katolický kněz a spisovatel, spoluzakladatel Dědictví sv. Cyrila a Metoděje.

⁵ *do „Obzoru“* — *Obzor*. List pro poučení a zábavu. Vycházel v Brně 1878—1910.

⁶ *v brněn. archivu leží poklady české, nevydané o nichž Brandl ani neví* — tento výrok připisuje Herben v *Knize vzpomínek* (Praha 1935, str. 79—80) prof. Václavu Roytovi.

⁷ *Jeho Knihy pühonné, jeho Listy a spisy Zerotinovy* — Brandlovy edice *Libri citationum et sententiarum seu Knihy pühonné a nálezové* (1872—1895) a *Spisy Karla staršího z Zerotína* (1866—1872).

⁸ *prof. kreslení Krch* — Hynek Krch (1845—1919), prof. kreslení v Přerově, autor prací historických a studii z dějin umění.

⁹ *od Kořana* — Antonín Koniáš (1691—1760), český jezuita, vědčí postava protireformace v Čechách.

¹⁰ *Klácel* — František Klácel, klášterní jm. Matouš (1808—1882), brněnský augustinián, pokrokový spisovatel a filosof.

¹¹ *„Svoboda a nemýlenství“* — brožura, kterou vydal Klácel (pod jménem L. Klácel) v Chicagu r. 1869.

V pozůstalosti Marie Mikšičkové-Hrubé se zachoval koncept její odpovědi na tento Herbenův dopis; ve Státním archivu v Brně je přiložen k Herbenovým dopisům Mikšičkové. Mikšičková souhlasí s Herbenovým hodnocením Brandla a Dudíka, o dalších otázkách však s ním polemizuje. Otiskují několik úryvků: „Já si zas myslím, že Hus, když viděl, že Viklef píše a hlásá, co Hus myslil a cítil — že ... dostal odvahy k činu — a pokud Dr Herben nepoznal, že jinde se také poctivěji jedná a mluví než u nás — nemluvil také.“ ... „Kdyby Hus nebyl sám cítil a myslil — mohl Viklef tisíce svazků psátí — nebyl by opsal ani řádky...“ „... Uznáte-li, že jsme byli od východu odseknutí, uznáváte již tím, že jsme k němu kdysi náleželi krví neb duchem — a co je na východu — Rus a Byzanc. Ergo — Vy sám Jste výborným dokladem — Vy sám hledáte ve slovauském Východu pravoslavného Ruska obrození našich poměrů, posily — a přece Rus je pravoslavná a prodchnuta byzantinismem dosud.“ ... „Jste přece Čech a rusofil — a tedy s národního stanoviska musíte rozhodně jen pravoslaví při svém rusofilství uznávat.“ ... A pravoslaví že kultuře nic nedalo? „Kreml — je vosk? Knihy a písně nic? Práce nic? Umění nic? ... A když dalo pravoslaví základ silné mravní literaturě, udělo tolik, že nemohlo udělati nic víc...“

„O Rukopisech — at si jeden řekne jsou falsum a druhý — nejsou falsum, mohou přece oba s radostí a vděkem je čísti a přednésti a Hankovi vděčnou zpomínku věnovati — alespoň vděčnější můžeme mu býti než Vrchlickému za leckterou báseň, které nikdo — zvláště kdo něco více než naše produkty čel — původnosti nepřě. Dovolávati se jich ku vědecké práci jest něco jiného — ale tu by Jste i Palackého i Šafaříka za nemravné falsifikatory prohlásil — kdežto oni pracovali s podmínkou — je-li rukopis pravý — bylo tak a tak. Oni pracovali svědomitě a pilně na tom chudém základu — ... neosmělili se fantasírovat něco — a zaslужují uznání za píli svou a námahu, piety zaslужují — a ne jen vyhodití ... Musí nás bolně dotknouti se, že dali sobě tolik práce a stavěli na základě nejisté. Co však nepěkného při těch sporech jest — že se jeví, jak málo vědator rozdělen u nás od osobnosti a prospěchářství — věda jest mičem, kterým protivníci po sobě hází. Přemílání osobních poměrů jest však velice nepěkné na veřejnosti a vědeckém sporu. Ostatně vyhodití něco, co pracně budováno — dovede také dynamit a střelný prach — ale přísloví praví: nevylévej vody nečisté, dokud nemáš čisté. Budovati vlastní práci sebe-mnější chaloupku třeba z „věpřovic“ jest záslužnější a poslouží alespoň jedné rodině lépe než zbourání paláce.“

„A teď o Klácelovi. Nevěřím Vám a mřzím se na Vás pro to „švadrončit“. Neháňte se — ale to Vám nesluší dobře a nesrovnává se s Vaší pravdivílovností — sice by Jste uznal, že muž starší, velice vzdělaný, po tolika útrpeních zaslужuje od mladších bez rozdílu na postavení a vědomosti šetrnosti a piety. Kdo žádá spartanských charakterů, má také dbáti spartanských ctností a zvyků, bez nichž se podobné charaktery nevyvinou, a ten, kdo dává jiným, co jest jejich, může také žádati čest, která náleží jemu. Že Klácel píše nejasně — to jsem již podotkla nejednou — a kdyby Jste neměl pro jeho filosofii mítí talentu, bylo by to smutné; nemož by Jste ho pak mítí ani pro svobodu, pro blahovůli, pro spravedlnost a duševní ráz a samostatnost — nu a to snad není pravda, že znáte jen filosofii „ega“. Že úsečněji se vyjadřujete — nezapomeňte — že každý — byť sebe více pokračoval,

mluví přec tak, jak se učil — a tomu je již dávno, když Klácel studoval. Nelogičnost bych mu nemohla vytýkati. Rozhodně Vám nevěřím — nechcete rozuměti proto, že zaujímáte jině stanovisko, patrně stanovisko opačné nějaké — nevím které.“

20. prosince 1886 počal Herben vydávat čtrnáctideník Čas. V Herbenových dopisech Mikšíčkové nacházíme několik zmínek o jeho práci v Čase a ohlas bojů, které musel Herben svádět se svými protivníky.

Velectěná pani!

Prosím Vás, abyste mi laskavě odpustila, že mezi ty, kteří neodpovídali, náležím i já. Bez prosby byste mi však odpustila, kdybyste věděla, že od vydání 1. čísla Času, t. j. od 1. ledna, rvu se s celou žurnalistikou českou. Já nevím, zdali jste někde viděla Čas a chcete-li se na tu vlastizrádnou nestvůru vůbec podívatí.

(Vinohrady 15. dne 24/4 1887; úryvek z dopisu.)

Velectěná pani!

Jsem dlužen odpověď na dva listy, ze dne 28/4 a 18/6. jež jsem s velikou radostí četl, ale s velikou nedbalostí měl se k odpovědi. Mám to zase stereotypně omlouvatí? Moje zaměstnání je trochu vinno, neboť musil jsem poslednějšť čísla „Času“ psátí ze tří čtvrtin a takové články jako „Matičnj milion“¹ vyžadují veliké opatrnosti. Tím je člověk stále v napětí.

Jak obyčejně, velect. přítelkyně, mnoho mi lichotíte, což se stalo jmenovitě v listě 28/4, ale zato velice děkuju za upřímé přání: „Chtěla bych, aby Vaše jednání bylo tak bezvadné, aby odpůrci každým novým krokem umlčeni byli.“ Snažím se jednati čestně a vyhýbal jsem se, co užívám rozumu svého, všemu špatnému i podezřelému, neboť vím, že Havlíček proto měl velikou moc v rukách, že byl čist a že sice mohl býti podezříván, ale ne usvědčen. — Listu se daří střizlivě, neboť naši svobodomyšlnosti rozumějí lidé vpravdě svobodomyšlní, nikoli vyučení v novině žvástalové.

(Král. Vinohrady 6/7 1887; úryvek z dopisu.)

¹ „Matičnj milion“ — článek v Čase I, 1887, str. 161 n. a 193 n., ve kterém psal Herben o problematice zřizování českých matičných škol v oblastech německých a smíšených.

Velectěná pani!

Opravdu jsem se neurazil dopisem Vaším a dobře jsem Vám rozuměl. V každém případě — i přístím — této obavy můžete býti prosta. Rád vyslechnu každý náhled a kdybych někdy i nevedl spor s ním, buď přijmu z něho, co uznám, buď zamítnu. Já upadám v „literární nezpůsoby“ nedostatkem času. Račte jen povážiti, že ze 3/4 píšu celý „Čas“ každých 14 dní. Vedle článků, v nichž přece snad vezí nějaká myšlénka, i ty drobtý vsadu¹ dají velice mnoho práce. A račte dále povážiti, že skoro každé číslo přinese mi na stůl 5 — 10 — 15 dopisů, na př. naše názory o škole konfesionalní,² leckterá poznámka ve „Směsi“. Někdy se mi zdá, že mimo číslo píšu o „Času“ více nežli do čísla.

(Vinohrady 15/4 1888; úryvek z dopisu.)

¹ ty drobtý vsadu — rubrika Směs, obsahující drobné články, zprávy a polemické výpady.

² naše názory o škole konfesionalní — článek Několik myšlének ke sporu o konfesionalní školu (Čas II, 1888, str. 81n.); odmítá se v něm návrh, aby církev měla dozor nad veskerým vyučováním.

„Času“ daří se dobře a děkuju za blahopřání; ovšem na deník přece nestačíme. Sám týdeník¹ mohl by lépe se vypláceti, když srovnám tu práci a pílí, jakou my (— já a přátelé—) věnujeme na poučení a vzdělání svých čtenářů — proti listům velikým, které jsou až běda prázny.

(Kr. Vinohrady 13/3 1889; úryvek z dopisu.)

¹ týdeník — Čas vycházel od 2. ledna 1889 jako týdeník.

Často se Herben rozhořčuje nad politickými a literárními poměry. Tu se jeho zášť obrací především proti Juliu Grégrovi. Současně vyslovuje i svůj názor na soudobou českou literaturu a svůj obdiv k literatuře ruské (v dopise z 11/6 1890 píše: „Za ruskou píseň bych duši dal.“).

Stěžujete si na literární poměry. Ba, jsou přežalostné. My mladší nemáme se na kom učiti. Ano, kdo přičichl k ruskému románu, k ruské povídce, ten s nechutí pročítá se těmi sentimentálními tlachy a naivním fňukáním. Ale oč horší jsou poměry společenské a politické! Několik prohnanych lidí zmocnilo se našeho veřejného života a řadí v něm jako bulharští vladaři. S tím rozdílem, že hrůzovláda bulharského regentstva potrvá na chvíli, zuření našich vladařů à la Julius Grégr¹ trvá již 1/4 století. To ubíjení svobody myšlení, pravdy, logiky, poctivých snah!

(Vinohrady 15, dne 24/4 1887; úryvek z dopisu.)

¹ Julius Grégr (1831—1896), český politik, spoluzakladatel mladočeské strany, majitel Národních listů.

V dopise z 6/7 1887 najdeme zajímavou pasáž, která ukazuje, jak Herben soudil v letech osmdesátých o Nerudovi.

... Při té příležitosti zpomínáte, že jindy mívala mladší generace učitele, na př. Nerudu. To se mylíte. Z nymějších nešvarů, mizerie a hlouposti literární 1/2 padá na hlavu Nerudovu. On, když se stal Jupiterem v naší společnosti, zůstal pohodlně sedět na své třínožce, aby si nekazil klid. On jediným pokynem prstu mohl zamezit literární reklamu, roztahování beztalentovaných lidí atd., atd., atd. A co Neruda učinil? V čas největších půtek vzdal se literární rubriky v N. listech.¹ a převzal ji až zase, když půtky mezi Schulzem a Podlipskou, Vrchlickým a Krásnohorskou etc.² utichly. A co nyní s tou rubrikou dělá? Fi! On u veřejně je reklamy, na které si ku př. Otto³ vydržuje jednoho právníka, aby takové reklamy o knihách u Otty vyšlých komponoval.

Mnoho lze odpočítati na jeho churavost a apatii k lidem, neboť i jeho Jul. Grégr usekřoval, abych tak řekl; mnoho však zůstane výčtkou.

¹ vzdal se literární rubriky v N. listech — Neruda r. 1880 těžce onemocněl a vzdal se vedení literární i divadelní rubriky v Národních listech.

² půtky mezi Schulzem a Podlipskou, Vrchlickým a Krásnohorskou etc. — jde o boj mezi t. zv. školou národní a kosmopolitní koncem 70. a na počátku 80. let; Ferdinand Schulz (1835—1905), spisovatel, novinář a literární kritik; Sofie Podlipská (1833—1897), roz. Rottová, spisovatelka; Eliška Krásnohorská (vl. jm. Eliška Pechová, 1847—1926), básnička a kritička. Schulz a Krásnohorská byli předními bojovníky t. zv. školy národní, Vrchlický byl představitelem školy kosmopolitní, k níž se hlásila i Podlipská.

³ Otto — Jan Otto (1841—1916), knihkupec a nakladatel.

Je nepochybné, že tu Herben posuzuje Nerudu příliš příkře. Neruda nebyl v sedmdesátých letech takovým Jupiterem, který by mohl ukrotit všechny literární boje, mající často ráz osobní, a odstranit problémy, které vývoj společnosti a literatury přinesl a které bylo třeba v názorových střetnutích řešit. Neruda přesto k ukončení sporů přispěl svým článkem v 3. čísle Osvěty r. 1881, v němž uznal oprávněnost obou směrů. Tam rovněž odmítl výčtku (ozvala se s ní na př. už r. 1877 Eliška Krásnohorská — srov. Obraz novějšího básnictví českého, ČČM 1877, str. 314), že píše reklamy; odmítl bezdůvodnou řežbu pro zábavu obecnstva a požadoval kritiku odpovědnou a uznalou. A také Nerudův vliv na to, co Národní listy otiskovaly, nebyl takový, jak by se zdálo podle Herbenova tvrzení. Byly doby, kdy se Neruda obával, že se v redakci vůbec neudrží, a nejednou se stalo, že mu vyhazovali z listu jeho články. Pánem listu byl Julius Grégr. Stav literární rubriky Národních listů v osmdesátých letech Nerudu neuspokojoval; poznáváme to z jeho listů J. Grégrovi (srov. Albert Pražák, Neruda v dopisech, 1950, str. 556). — Svůj tehdejší

kritický postoj k Nerudovi neprojevoval Herben jen v dopisech. Přímou ohlas rádků v dopise Mikšíčkové čteme v 21. čísle Času z 20. října 1887 (Čas I, str. 335).

Zajímavě píše Herben o své práci a o vztahu ke čtenářům v dopise z 13/3 1889:

A nyní k těm našim věcem a k tomu pořád nezaslouženému lichocení. Já se z toho upřímně raduji, když zvím, jak horlivě moje povídačky čtete a co si ode mne slibujete: ale tím větší mívám potom strach před Vámi i jinými čtenáři, jestli Vás nezklamou. Vůli mám dobrou, ale stýly a čas!! Nemůže být spisovateli nic vítanějšího, nežli nabídka, že se jeho práce má přeložit.¹ Proto svolují bez řeči a rád, ale pochybuji, že to někde odbudete. Vůbec, račte jednat, jak Vám líbí; již napřed vše schvaluji — jestliže jste jista, že se sama neklamete v mém oceňování. Já na př. dopsal jsem teprve druhý sešit Šolcovi² (proč nevychází, nemohu si vysvětlit), ale na třetí sešit nosím rukopis pořád ještě v hlavě. Potom to budu muset rázem hodit na papír a zažiju strachu jako odsouzenec.

(Kr. Vinohrady 13/3 1889; úryvek z dopisu.)

¹ nabídka, že se jeho práce má přeložit — Mikšíčková chtěla přeložit některé Herbenovy drobné prózy do franštiny.

² druhý sešit Šolcovi — Emil Šolc (1861—1931), nakladatel, od r. 1884 pracoval v Telči, r. 1911 přesídlil do Prahy; Herben u něho vydával v letech 1889—1892 v sešitech svou románovou kroniku Do třetího a čtvrtého pokolení.

Od r. 1889 se Herbenovy dopisy týkají stále více neutěšené finanční situace Marie Mikšíčkové. Herben se jí omlouvá, že sám nemůže pomoci, protože i on ještě musí dělat dluhy, a radí jí, kam by se měla obrátit se žádostí o podporu. V devadesátých letech jsou intervaly mezi dopisy stále větší (pokud můžeme soudit z dochované korespondence) a Herbenovy listy jsou čím dále stručnější; jejich obsah je celkem bezvýznamný. Poslední dopis nese datum 28/9 1895.

II.

Z Herbenových styků s Františkem Vymazalem (1841—1917), známým brněnským autorem četných jazykových příruček, popularisátorem a redaktorem, zachovalo se ve Vymazalově pozůstalosti (sign. G 70) 6 dopisů a 3 korespondenční lístky z let 1885—1897. Dopisy jsou vesměs stručné a obsahují jednak Herbenovy dotazy, jednak informace, o něž měl zájem Fr. Vymazal. Herben jej informuje o některých knihách a osobách, zejména o Moravanech, působících v Praze; na Vymazalovu žádost mu píše také svůj životopis. Stále žádá po Vymazalovi zprávy o brněnském životě.

Prosím Vás srdečně, neupouštějte od dosavadní laskavosti své. I poznámky z Brna i výpisky z knih (o Divišovi) jsou mi velice vítány. Ba prosím Vás, jestliže Vám někdy chvílka zbývá, o nějaký dopis o životě brněnském. Víím, že znáte věci veřejné i zákulisní jako málokdo v Brně; tím způsobem bylo by možná naší „Pathologii národní společnosti“¹ obohaceni typy brněnskými. Letos při týdeníku bude „Čas“ dopisy pěstovati.

(Kr. Vinohrady 19/12 1888; úryvek z dopisu.)

¹ „Pathologii národní společnosti“ — Z mravní pathologie společnosti české, seriál článků v I. a II. roč. Času, útočících na nezdravé jevy českého veřejného života.

Což nebylo by možná dostati od Vás něco o brněnské společnosti? Vim, že máte veliké paměti, snad i zápisky hotové. Hodilo by se to buď pro noviny, nebo ještě líp pro „vlastenecký román“. Jistě by bylo škoda, abyste to u sebe skrýval.

(Vinohrady 23/2 1892; úryvek z dopisu.)

Velectěný pane!

Osud Kunzův¹ mne velice zajímá i dojmá. Nikdy jsem ho zblízka nepoznal a nikdy jsem ho zdaleky neměl rád. Proto však přece nevděk pohlavárů, z nichž on nadělal ministrů a jiných čertů, hryzl mne. Vim také spravedlivě, že byly doby, kdy Kunz jediný v Brně dřel. Nicméně některé osobivé chování jeho mne popuzovalo: na př. odpor k „Vesně“,² která nyní tak pěkně prospívá. Proto jsem i proti němu snad někdy psal.

Dojmá mne pak všeobecně osud jeho jako osud upracovaného žurnalisty. Málo víc o něm vim. Prosim však srdečně Vás, abyste pomyslil některou chvíli na ocenění života Kunzova. I za života i po smrti jeho mohlo by o něm býti pár řádků v „Čase“.

(Vinohrady 17/9 1889; úryvek z dopisu.)

¹ Osud Kunzův — Kuneš Kunz (1846—1890), český novinář a politik, oficiál zemského výboru, zakladatel brněnských matičných škol; na konci života jej stihla těžká oční choroba, které bylo využito k jeho pensionování.

² odpor k „Vesně“ — Vesna, spolek v Brně, zal. 1870 jako spolek pěvecký, změněný však záhy ve spolek vzdělávací; v 80. letech počal zakládat dívčí pokračovací školství. Kunz se tehdy postavil proti Vesně, protože se ohával, že její sbírky budou poškozovat Matici školskou.

Vymazal zřejmě Herbenovi nic o Kunzovi neposlal; v Čase se aspoň žádný článek neobjevil. Když však brzy nato (18. června 1890) Kunz zemřel, věnoval mu Herben v Čase krátkou noticku, v níž jej charakterisoval jako muže, který „prováděl všemožný terorismus na Moravě a vlivem svým nad ‚Mor. orlicí‘ a vlastním svým německým žurnálem ‚Wau-Wau‘, později ‚Beobachrem‘ mnoho zavinil na škodu české společnosti“ (Čas IV, 1890, str. 388). Soudil tedy o něm opět mnohem příkřeji.

V dopise ze 17. června 1897 nacházíme ohlas snah o zřízení české university v Brně:

Vlček¹ dodělává doktorát. Po prázdninách se bude habilitovat na universitě z české literatury. Snad by mohl jednou přijít do Brna, až tam bude universita.

(Kr. Vnohrady 17/6 1897; úryvek z dopisu.)

¹ Vlček — Jaroslav Vlček (1860—1930), literární historik; habilitoval se r. 1898, r. 1908 se stal profesorem na Karlově universitě v Praze.

Nejzajímavější je dopis, ve kterém Herben hájí program realistů proti Vymazalovým pochybnostem.

K. Vnohrady 21/1 1896.

Ctěný pane!

Mrzí mne, že se tomu „sestrojení typu českého člověka“ tak posmíváte. Vždyť je to přece jen obrazné rčení pro věc, se kterou i Vy jistě souhlasíte.

Co tím rozumíme, že Čech nemá být jako houska na krámě s každým jiným člověkem? Když se od jiných národů lišíme jazykem, dějinami i jistými vlohami: máme všechny tyto své vlastnosti vyvinovat tak v sobě, aby z nás opravdu něco bylo. Sic jinak je přece lhotejno, je-li v Čechách a na Moravě 6 mil. Němců nebo jiného pronárodu. Každý národ má ve sboru jiných národů tím větší oprávnění, čím více pro společnost lidskou a pro pokrok přispěl něčím svým a dobrým.

My realisté vybíráme z dějin, z umění, z literatury i z jiných skutečností národních to, o čem soudíme, že je pro nás Čechy jako národ charakteristické, a tomu někdo řekl „sestrojovat český typ“. Nepokládám to za balamucení. Fantastičností je v tom snad trochu, ale ne víc než co vyrozumíváme pod ideálem. Ideál náš to je; pokud se k němu přibližáme, jest jiná otázka. K tomu patrně hledíte Vy. Když přemýšlíte o nynější naší mizernosti, a proto Vám to naše snažení připadá za směšné.

S přátelským pozdravem

J. Herben.

III.

Moravského národopisce a dialektologa *Františka Bartoše* (1837—1906) poznal Herben za svých studií na slovanském gymnasiu v Brně. Bartoš objevil ve svém žáku spisovatelské nadání, otiskl jeho první prozaický obrázek *Ze Slovenska* (vlastně školní cvičení) v *Obzoru* 1878 a vedl jej k tomu, aby se věnoval próze (Herben začínal svou literární činnost básněmi). Upevňoval v Herbenovi vlastenecké smýšlení a probouzel jeho zájem o studium života lidu; pod Bartošovým vlivem jsou i Herbenovy první práce z Moravského Slovenska.

Herben byl s Bartošem ve styku i později, když studoval a působil v Praze. Postupně však mezi nimi docházelo k názorovému odcizení, které se plně projevilo v době rukopisných bojů a dovršilo počátkem let devadesátých. Příčiny svého rozchodu s Bartošem charakterisoval Herben takto: „Náš criticismus ho bolel, my zase odrůstali jeho idylickým názorům vědeckým i literárním“ (Kniha vzpomínek, 1935, str. 66). „Postavil jsem se záhy proti učiteli svému, ctihodnému Františku Bartošovi. Proti patriarchálním časům, jichž on byl velebitel, vítal jsem všecko, co nás od nich osvobozovalo: školu, noviny, spolky, konstituci, volby, železnice, třebas by tomuto pokroku padly za oběť patriarchální mravy, kroje a dialekty“ (tamtéž, str. 131).

I když se Herben s Bartošem názorově rozešel, vždy naň vděčně a s láskou vzpomínal: jeho památce věnoval r. 1925 druhé vydání svých Moravských obrázků.

V Bartošově pozůstalosti (sign. G 33) se zachoval jeden Herbenův dopis z r. 1882, který osvětluje jejich tehdejší styky a přináší zajímavé Herbenovy postřehy o literárních poměrech v Praze.

Velevážený pane!

Jsem nesmírně zaměstnán. Z počátku pracoval jsem dopoledne odpoledne v archivě městském opisuje rukopis z Vratislavě vypůjčený. Kodex měl 300 stran a musil býti v měsíci vrácen. Nato přišly otázky k písemné státní zkoušce a volba za jednatele liter. odboru v „Umělecké besedě“. Přijal jsem volbu, protože se mi slibovalo také knihovnictví, s nímž je spojeno ročních 120—150 zl. Posud však slib nesplněn. Knihovníkem je Fr. Chalupa.¹ Mimo to slíbil jsem do „Slavína“ podati život Jiřího z Poděbrad² a lhůta jest do konce ledna.

Úvodem tímto, prosím, abyste mě laskavě v očích svých ospravedlnili, jestliže nebylo mi posud možná napsati článku „O chorv. osadách“³ a jestliže se ráčíte mrzeti, že jsem nikdy nepsal.

Ráče přijati srdečné díky za „Pisně“⁴ které jsem včera dostal z knihkupectví Winikerova. Ihned vypůjčili jich sobě někteří žáci Pivodovi,⁵ aby je svému mistru mohli ukázati. Dnes mi je vrátili podotýkajíce, že se p. Pivodovi velice líbí a že hned si je objedná. Tak i jinde velice se o nich mluví a poptává. Zprávy z hudebního odboru „Uměl. besedy“ nedávají se do časopisů; nicméně dovím se soukromě nebo z protokolu, kdo a co bude o nich referovati. Což pak Vašnostem oznámím. Pan Popelka⁶ vyřizoval mi, že mi ráčíte poslati exemplář pro Dvořáka, Zeleného nebo Novotného.⁷ Kde Dvořák bydlí, vím a znám jej osobně; Ze-

lený však studuje letos práva ve Vídni. Adresa na universitu snad stačí. A pan Novotný nejspíše již exemplář má; neboť v „Pokroku“ již referoval.

Z novinek literárních bude Vašnost zajímati, jak: vřele paní Světlá věnovala nejnovější svůj spis „Na bludné cestě“ (Ottova Lac. knihovna) krajanu našemu Františku Skopalíkovi.⁸ Spis vyšel ve prospěch Ústřední matice školské. Četl jsem první sešit. Sloh není právě nejlepší a jmenovitě libuje si v podivinském jakýsi, cosi, lidsi za nějaký, něco, nělede atd. — Dnes jsem se dověděl od krajana jednoho technika, že opisuje dru Jos. Durdíkovi nové drama „Sofonisba“⁹ jež autor zase zadá do konkursu. Opis obstaral sám Vrchlický pro zmíněného krajana. Je to zase pěkné konkurenční tajemství, když dnes již po Praze se o něm ví a kdýž je už i jeden z porotců. Z dramati, jež u ředitelstva leží zadány, herci chválí si kus Vrchlického „Drahomíru“, která se již študuje, a přímo velebí kus Zeyerův.¹⁰ Zeyerovo je prý rozmariná veselohra. Jak se jmenuje, nevím. „Probuzenci“ Šubertovi,¹¹ kteří se nedávno provozovali a kritika je vychválila do nebe, nejsou o mnoho lepší nežli téhož Petr Vok Rožmberk. Všechno je strojené, umělkované, ne umělecké, a proto málo rozehrávají. A ta řeč! Suchá, škrobená, plna podivnůstek!

Beseda umělecká uzavřela vydání zprávy o činnosti literární, hudební a výtvarné za rok 1882¹² ve zvláštním sešitě. Mně v nich svěřena stať o dramatické činnosti. Bohužel sešit však nevychází, protože pan Tyrš¹³ pořád a pořád není ještě hotov, kdežto druhé zprávy vytištěny byly už na konci prosince. Překvapení Beseda připravuje na rok 1883. Zamýšlí totiž vydání album slovanské,¹⁴ t. j. sborník, v němž by zastoupeni byli z každého národa slovanského nejlepší spisovatelé, hudebníci a malíři. Členům Besedy um. dostalo by se sborníku místo premie a 4—5000 exemplářů hledělo by se prodati pro „Ústřední matici“ pro způsobei některého listu „Národ sobě“¹⁵

Co se pak již konečně má práce o Chorvatech týká, račtež, slouvný pane, míti ještě strpení. Nemohu se ustáliti na formě. Stále se mi dere do péra lehký a jen tak novelistický ton. Pochází to odtud, že jsem delší čas již nic vážného nepsal, nýbrž vždy jen tak na skok, na př. do „Zory“¹⁶

Jakmile dopíšu o Chorvatech, při jednom zašlu také opisy slovenských básní pro Čitanku.¹⁷ Prosim, račte mi udati lhůtu.

Z brněnských boboslovců Tenora¹⁸ poslal do Musejníka slušnou práci dějepisnou o Švéděch na Moravě. Dr Emler¹⁹ ji uveřejní, jakmile Tenora udá prameny. Ze příšlých studentů brněnských vyniká neobyčejnou čílostí, horlivostí a ideálností Jarosl. Tuna.²⁰ Stává se všude oblíben.

Poroučejte se Vašnostem v laskavou přízeň
znamenám se ve hluboké úctě

Jan Herben.

Kr. Vinohrady, Tylovo náměstí č. 15.

Datum 19. ledna 1882.

¹ Fr. Chalupa (1857—1890), spisovatel, básník a překladatel, 1880—1882 redaktor Ruchu.

² do „Slavína“ podati život Jiřího z Poděbrad — Slavín (Pantheon). Šírká podobizen, autograf a životopisů předních mužů a žen československých. Vycházel v letech 1872—1891 (4 svazky). Herbenův článek Jiří Poděbradský, král český je v II. oddílu, str. 164—171.

³ „O chorv. osadách“ — Herbenův článek Tři chorvátské osady na Moravě vyšel v Časopisu Matice moravské XIV, 1882, který redigoval Bartoš; vyšel též samostatně.

⁴ za „Pisně“ — jde o Bartošovy Nové národní písně moravské s nápěvy do textu vřaděnými, Brno 1882 (nakladatel K. Winkler).

⁵ žáci Pivodovi — František Pivoda (1824—1898), hudební pedagog.

⁶ Popelka — Benjamin Popelka (1856—1911), filolog, archeolog a novinář, redaktor Zory 1882—1883.

⁷ pro Dvořáka, Zeleného nebo Novotného — Antonín Dvořák (1841—1904), hudební skladatel; Václav Vladivoj Zelený (1858—1892), publicista a kritik, redaktor hudebního časopisu Dalibor; Václav Juda Novotný (1849—1922), hudební spisovatel a skladatel, referent Pokroku.

⁸ Františku Skopalíkovi — Fr. Skopalík (1822—1891), moravský národohospodářský pracovník, zemský a říšský poslanec, spisovatel a historik.

⁹ opisuje dru Jos. Durdíkovi nové drama „Sofonisba“ — Josef Durdík (1837—1902), estetik, kritik a dramatik, profesor filosofie na české universitě; název zmíněného dramatu je Karthaginka, hlavní osoba se jmenuje Sofonisba.

¹⁰ kus Zeyerův — jde o Starou historii, hranou 25. března 1882.

¹¹ „Probuzenci“ Šubertovi — František Adolf Šubert (1849—1915), spisovatel, dramatik a novinář, v letech 1883—1900 ředitel Národního divadla.

¹² *zprávy o činnosti literární, hudební a výtvarné za rok 1881* — míněn Přehled činnosti literární, hudební a výtvarné v Čechách roku 1881 (vyšlo jako příloha k výroční zprávě Umělecké besedy).

¹³ *Tyrš* — Miroslav Tyrš (1832—1884), theoretik umění výtvarných a kritik.

¹⁴ *album slovanské* — podnik se neuskutečnil.

¹⁵ „*Národ sobě*“ — památník ve prospěch Národního divadla (1880), vzniklý z popudu Umělecké besedy (redigoval Jan Neruda).

¹⁶ *do „Zory“* — Zora, čtrnáctideník, vycházející v letech 1882—1883 v Brně.

¹⁷ *pro Čítanku* — Bartoš pořádal čítanky pro střední školy.

¹⁸ *Tenora* — Jan Tenora (1863—1936), katolický kněz, dějepisec a místopisec.

¹⁹ *Dr Emler* — Josef Emler (1836—1899), archivář, od r. 1887 profesor pomocných věd historických na pražské universitě; v letech 1871—1890 byl redaktorem ČČM.

²⁰ *Jarosl. Tuna* — Jaroslav Tuna (1862—1924), novinář, národohospodářský publicista a kulturní pracovník.

AUS JAN HERBENS BRIEFWECHSEL

Der Verfasser veröffentlicht wesentliche Teile aus dem Briefwechsel des Schriftstellers und Journalisten Jan Herben (1857—1936) mit drei Brünnener Kulturarbeitern: mit der Schriftstellerin Marie Mikšičková-Hrubá, dem Redakteur und Schriftsteller František Vyamazal und dem bedeutenden mährischen Ethnographen und Dialektologen František Bartoš. Herbens Briefe, die im Brünnener Staatsarchiv aufbewahrt sind, tragen zur Erkenntnis unserer gesellschaftlichen und literarischen Verhältnisse in den 80. und 90. Jahren des 19. Jhs bei. Sie geben uns Auskunft über Herbens literarische und journalistische Tätigkeit und vor allem über seine Arbeit in der Zeitschrift Čas.

Übersetzt von Drahoslava Cepková

ИЗ КОРРЕСПОНДЕНЦИИ ЯНА ГЕРБЕНА

Автор опубликовал значительную часть переписки журналиста и писателя Яна Гербена (1857—1936) с тремя брненскими сотрудниками: писательницей Марией Микшичковой-Грубой, редактором и писателем Франтишеком Вымазалом и известным моравским этнографом и диалектологом Франтишеком Бартошем. Письма Гербена (хранящиеся в Государственном архиве в Брно) помогают ознакомиться с общественно-литературными условиями 80-ых—90-ых гг. 19 века; они знакомят читателя также с литературной и журналистской деятельностью Гербена, главным образом с его работой в журнале *Время (Čas)*.

Перевод: Е. Пухлякова